

POSTOJ K SEXUÁLNÍMU OBTĚŽOVÁNÍ: PROFESIONALITA VERSUS SVOBODA? /

PETR PAVLÍK, IRENA SMETÁČKOVÁ, KATEŘINA KOLÁŘOVÁ

Pro každý autorský tým je povzbuzující, pokud jejich publikaci věnuje odborná komunita pozornost například formou recenze, písemné polemiky či řízené diskuse. Každý z těchto žánrů má odlišná pravidla, jejichž společným jmenovatelem by měla být věcnost, respektování vědeckých standardů a odborná ukotvenost.

V uplynulém roce jsme vydali publikaci *Sexuální obtěžování na vysokých školách, proč vzniká, jak se projevuje, co lze proti němu dělat*, která vycházela z výzkumného projektu s názvem Sexuální obtěžování na vysokých školách: výskyt a vnímání.¹ Jednalo se o recenzovanou příručku pro vysokoškolské vyučující, jejímž cílem bylo představit fenomén sexuálního obtěžování v celé jeho šíři a s využitím genderové perspektivy, informovat o výzkumech, které zjišťují pomocí různé metodologie výskyt jednotlivých druhů sexuálního obtěžování v akademickém prostředí, a nabídnout k inspiraci postupy při prevenci a řešení sexuálního obtěžování na předních zahraničních univerzitách.

Příručka se stala předmětem všech tří uvedených typů reakcí, recenzí, polemik a byla jí věnována i řízená diskuse. Bohužel se až na výjimky vyznačovaly silnou zaujatostí, útočností a absencí odborné argumentace vztahující se k našim oborovým východiskům. Výhrady se nejčastěji týkaly genderových východisek při konceptualizaci sexuálního obtěžování a dále snahy přiblížit zahraniční přístupy k řešení sexuálního obtěžování široké akademické obci.² Obě linie kritiky spolu primárně nesouvisejí, neboť první se týká teoretické perspektivy, prostřednictvím níž byl sledovaný jev nahlížen, zatímco druhá se vztahuje spíše k účelu a formě publikace. Ovšem z hlediska diskursu, který se kolem publikace vytvořil, docházelo k prolínání a vzájemnému posilování obou linií kritiky.

Odmítání genderové perspektivy zřejmě souvisí s nedostatkem hlubšího porozumění kategorii gender v české akademické veřejnosti. To se projevuje například častou redukcí jeho významu pouze na rozdíl žen a mužů a opomíjením systémových charakteristik genderového řádu, včetně související mocenské asymetrie. Zároveň platí, že postavení žen a mužů i vztahy mezi nimi považuje většina lidí za natolik zřejmé a známé, že se cítí oprávněni k nim vyjadřovat, ačkoliv jejich odborná expertiza se problematiky genderových vztahů netýká.

Bez uplatňování genderové perspektivy, která demaskuje biologicko-esencialistická východiska představ o vztazích žen a mužů, mocenské hierarchie a mechanismy interiorizace sociálních struktur, je však pochopení otázek týkajících se femininity a maskulinity uvězněno v nereflek-

tovaných intencích samotného genderového řádu. Odmítání genderu jako relevantní kategorie je obvykle spojeno s nesouhlasem a obavami z prosazování genderové rovnosti. V rámci vysokoškolského prostředí jsou například prezentována jako potenciální omezení akademických svobod a vyjadřování nedůvěry v profesionalitu vyučujících.³

Obdobné problémy, které jsme identifikovali v hlavním proudu kritik vůči této příručce, do velké míry vykazuje i její recenze z pera Jana Horského v časopise *Lidé města*.⁴ Navzdory tomu, že budí dojem seriózního příspěvku, považujeme ji za další z reakcí, jejichž cílem není rozvíjet odbornou diskusi o sexuálním obtěžování. Rozhodli jsme se proto na příkladu textu J. Horského ukázat nestandardní postupy používané našimi kritiky. Domníváme se přitom, že se jedná o postupy uplatňované v různých obdobích vůči výzkumům využívajícím genderovou perspektivu.

Text J. Horského je prezentován jako recenze.⁵ Tento žánr předpokládá odborné posouzení díla z relevantní odborné perspektivy, tj. zhodnocení, nakolik je dílo relevantní vůči aktuálnímu stavu poznání v oboru, z něhož vychází, případně zda daný obor posouvá.⁶ Při uplatnění tohoto požadavku pak Horského text recenzí není, neboť příslušný oborový kontext není respektován. Autor neposuzuje příručku ve vztahu k současnému poznání sexuálního obtěžování na poli genderových studií a sociologie. Autor ani neakceptuje gender jako analytickou kategorii, přičemž však odmítnutí není výsledkem odborné polemiky, nýbrž nezdůvodněného předpokladu. Naopak ve svém hodnocení vychází a priori z filosoficko-historických pozic, kde se obrací k řadě autorů, kteří se problematikou sexuálního obtěžování nezabývali (např. M. Weber či K. Popper). Bez znalosti relevantního odborného kontextu J. Horský shledává hodnocený text nedostatečným. Diskuse mezi přístupy různých oborů k fenoménu sexuálního obtěžování mohou být jistě zajímavé a přínosné, ovšem pouze za předpokladu, že aktéři mají vůči jednotlivým oborům respekt. Ten však v Horského příspěvku patrný není.

Recenze by měla nejen ctít obor, k němuž posuzovaná publikace náleží, ale také by měla reflektovat charakter publikace. Ačkoliv hodnocená publikace je příručkou, J. Horský na ni uplatňuje kritéria relevantní pro odbornou monografii. Dělá tak dokonce navzdory tomu, že sám připouští, že publikace si nečiní ambice být plně vědeckým textem. Příručka, která se pochopitelně snaží o srozumitelnost a úspornost, nemůže obstát ve světle požadavků na vědeckou publikaci. Jestliže Horského výhrady směřují k tomu, aby text zahrnoval „komparativní právní studie“ či „fundova-

nou analýzu provedenou na metodické bázi sociologie práva, vyhodnocení kontextu právní kultury...“, pak vlastně příručce vytýká, že je příručkou.

Při pohledu na jednotlivé pasáže Horského „recenze“ si lze všimnout i konkrétních postupů, které vybočují ze standardní odborné kritiky. Především se jedná o významové zkreslování posuzovaného textu. Účelem se zdá snaha svévolně vytvořit strašáka, kterého lze následně snadno napadnout, a to především z morální pozice toho, jenž brání akademické svobody před těmi, kdo je údajně chtějí omezovat.

Příkladem takového zkreslování je Horského opakované tvrzení, že se autorský tým příručky snaží vytvářet normy chování, kterými pak budou poměřováni jednotliví vyučující, a ti, kteří neuspějí, budou penalizováni. Tento argument v různých obměnách zaznívá v celém Horského textu o rozsahu zhruba 10 normostran patnáctkrát. Je přitom založen téměř výhradně na přílohách k hlavnímu textu, které představují opatření zavedená na předních světových univerzitách, jako je Humboldtova, Oxford či Harvard, a které jsou explicitně prezentovány pouze jako příklady k inspiraci. V samotném textu příručky je zdůrazňováno, že eliminace sexuálního obtěžování je především otázkou sociálního klimatu, které může být pozitivně ovlivněno tím, že vysoká škola dá najevo, že sexuální obtěžování považuje za nepřipustné. K tomu slouží jednak tematizace tohoto jevu, jednak nastavení mechanismů pro řešení případů, kdy se studující (či vyučující) domnívají, že byli sexuálně obtěžováni.

Příručka vyzdvihuje adekvátnost opatření, která by neměla vybočovat z míry pravidel, jimiž se na dané vysoké škole zabezpečují ostatní oblasti. Dále zdůrazňuje tendenci primárně řešit případy sexuálního obtěžování domluvou mezi aktéry, nikoliv ihned prostřednictvím formálních mechanismů. Pokud Jan Horský útočí na normativnost návrhů uvedených v příručce, pak zpochybňuje, zda je správný současný stav, kdy vysoké školy jsou institucemi s řadou pravidel. Jejich cílem je přitom vytvořit pro vyučující a studující přehledné, a tudíž bezpečné prostředí ke studiu a práci. Pokud není Horského kritika útokem a priori na existenci jakýchkoliv pravidel, pak se tedy obrací pouze proti pravidlům týkajícím se sexuálního obtěžování, neboť zřejmě nepovažuje sexuální obtěžování za dostatečné riziko pro pracovní a studijní prostředí. Zároveň z Horského kritiky vyplývá, že implicitně obviňuje přední zahraniční univerzity, které řeší otázku sexuálního obtěžování, z krátkozrakosti či oslabování akademických svobod.

Jiným příkladem selektivního čtení je Horského tvrzení, že do textu klademe „již kauzální výklad jevu [sexuálního obtěžování], jenž by však měl být přeci teprve výsledkem určitého vyšetřování“. Toto tvrzení ignoruje četné pasáže hlavního textu, které se týkají právě toho, že všechny podněty týkající se možného sexuálního obtěžování, které nelze vyřešit neformální cestou, jež je preferována (!), musí být nejprve důkladně a nestranně posouzeny poradní skupinou. Tu navrhuje složit, po vzoru nejlépe fungujících mechanismů

na zahraničních univerzitách, z vyučujících, dalších zaměstnanců/kyň školy, externích odborníků/ic a případně i studujících. V příručce je explicitně uvedeno, že cílem je „vyvážený přístup k vyšetřování, zohlednění různých perspektiv při rozhodování i pravděpodobnost, že budou respektovány všechny procedurální náležitosti (...) musí se jednat o osoby schopné nestranného, ale přitom citlivého přístupu a zachovávající důvěrnost informací“ (s. 37). Na závěr v příručce shrnujeme doporučení:

Každý podnět objasňujte individuálně, zohledňujte všechny jeho okolnosti a celkový kontext případu. (...) Na každý případ aplikujte konzistentně, spravedlivě a důsledně postupy, které jsou formulované v Opatření (...) Zároveň však věnujte pozornost specifickým stránkám jednotlivých případů. (...) Osobě, která podala stížnost, vyjadřujte podporu. Nepředpokládejte, že se jedná o falešné obvinění. Zároveň však usilujte o nestranný přístup a neslibujte žádný jiný výsledek než ten, že podnět bude důkladně vyšetřen. Zdůrazněte nepřijatelnost falešných obvinění. (...) Zároveň zdůrazněte, že komise a vedení školy budou chránit soukromí obviněného člověka, nebudou předpokládat jeho vinu bez důkazů a budou navrhopvat výhradně tresty odpovídající míře provinění. (...) Při rozhodování a formulování závěrů zachovávejte objektivitu. Závěry komise by se neměly týkat hodnocení jiných skutečností, než pro jaké byly shromážděny důkazy a komise se na nich plně shoduje. (s. 38–39)

Naše východisko tedy přihlíží k ambivalenci související se sexuálním obtěžováním a ke komplexitě jednotlivých případů, které však podle názoru Horského nevidíme. Pravidla, která vedou k přehlížení specifických charakteristik konkrétních případů, se totiž primárně týkají postupu při řešení, nikoliv apriorního hodnocení jednotlivých druhů chování.

Že Horského text není recenzí, a tudíž nemůže být ani konstruktivním příspěvkem do odborné diskuse, je patrné i z užívání silně expresivního jazyka. Celkově se tak připodobňuje k článku S. Komárka a J. Havlíčka,⁷ ve kterém autorský tým označili za komunistické kádrováky, estébáky a agenty stalinské tajné policie. Jan Horský nám obdobně podsouvá intelektuální nepoctivost, snahu navrhovat normy, dětinskou naivitu, sčítání jablek s hruškami, jednostranné zjednodušování, používání stereotypu „vilného profesora“, sociální inženýrství či esencialistické myšlení.

Za podobnými denunciačními nálepkami lze tušit snahu navodit negativní emoce, jež následně povedou k (iracionálnímu) odmítnutí příručky i snah o prevenci sexuálního obtěžování. Příčinou této snahy může být obava z genderových studií jako angažované sociální vědy, která klade nepříjemné (protože nesamozřejmé) otázky po původu a účelu genderových nerovností. Schopnost sebereflexe, která je jednou z podmínek kvalitní vědecké práce, by však neměla dovolit, aby ryze osobní postoje přes míru a nepřiznané intervenovaly do „expertních“ vyjádření.

Setrváme-li na odborné rovině, pak kolize představy o bezbřehé individuální svobodě s profesními a etickými nároky vůči vysokoškolským vyučujícím jistě vyústí v souhlasný názor, že k akademickému prostředí dnes neodmyslitelně patří prevence proti jevům, jako je sexuální obtěžování.

Poznámky

1 Projekt realizovala v letech 2008–2009 Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze za finanční podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy v rámci Národního programu výzkumu II (číslo projektu 2E08058). Výzkumný tým vedl Ing. P. Pavlík, Ph.D., a zahrnoval Mgr. K. Kolářovou, Ph.D. a PhDr. I. Smetáčkovou, Ph.D. Dále se na projektu podílelo šest pomocných výzkumnic: Bc. K. Cidlinská, Mgr. E. Juračková, Bc. L. Slavíková, Bc. L. Vrbová, částečně Bc. M. Hynková a Bc. M. Fucimanová. Viz Smetáčková, I., Pavlík, P., Kolářová, K. 2010. *Sexuální obtěžování na vysokých školách: proč vzniká, jak se projevuje, co lze proti němu dělat*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.

2 Např. Komárek, S., Havlíček, J. „Manuál inkvizitora.“ *Hospodářské noviny*, 19. 2. 2010.

3 Typologii kritických argumentů vůči výzkumu sexuálního obtěžování na VŠ a jejich teoretickou diskusi připravujeme k publikování.

4 Viz elektronická verze časopisu: <http://www.lidemesta.cz/index.php?id=28&issue=669>. Časopis jsme požádali o publikování naší reakce na Horského text. Postup redakce byl však překvapivý. Reakce byla přijata k uveřejnění s tím, že ve stejném čísle bude nabídnut prostor i recenzentovi, aby zakončil polemiku. Bez našeho vyjádření k této variantě a bez našeho vědomí byla naše reakce postoupena recenzentovi. Odlišný přístup redakce k J. Horskému a k našemu týmu (porušující obvyklá publikační pravidla) vzbuzuje pochybnosti o nestrannosti.

5 Obdobně např. recenze našich příruček od Olgy Pechové publikované v časopise *Aula*, 2010, 18, 3.

6 Spousta, V. et al. 2000. *Vědeckum autora odborné a vědecké práce*. Brno: Masarykova univerzita.

7 Komárek, S., Havlíček, J. „Manuál inkvizitora.“ *Hospodářské noviny*, 19. 2. 2010, s. 10.